

En 16-skilling 1716 beslaglagt på posthuset i Århus

Mønt beslaglægges på posthuset

En århusianske dreng, Knud Bech, blev torsdag den 7. januar 1808 midtpunkt i en lidt ubehagelig situation, som han helt sikkert har haft i tydelig erindring resten af sit liv. Hans far, købmand Jens Bech, havde den dag sendt ham på posthuset i Aarhus medbringende en rigsdalerseddle til brug for betaling af breve m.v. Da han ankom til posthuset, fortalte postmester Theilade ham, at der lå et enkelt brev til faderen, men rigsdalersedlen ville han ikke modtage som betaling.

Knud henvendte sig da i en nærliggende købmandsforretning og bad indehaveren Peder Schmidt veksle sedlen, så det blev muligt at betale 14 skilling, som det kostede at få udleveret brevet på posthuset. Schmidt havde ikke småmønt nok til vekslingen, men da han kendte Knuds far, lånte han Knud en 16-skilling (fig. 1).²

Tilbage på posthuset bad Knud om at få brevet udleveret, men endnu en gang blev det afslået, og nu var det alvorligt; postmesteren anså nemlig 16-skillingen for at være falsk, og til Knuds fortvivlelse beslaglagde han mønten. Knud returnerede derefter til købmand Schmidt, hvor han grådkvalt fortalte om hændelsen.

To politiforhør

Postmester Theilade indberettede sagen i et brev til kammerherre, stiftamtmand Guldenchrone:

Underdanig Promemoria!

Underlagt fremsendes Beviis for, hvorledes en 15 S er kommet paa mit Contoir og hvem der er første Udgiver. – Da

Af Frank Pedersen¹

1 Artiklen er for en stor del baseret på breve i Rigsarkivet, arkivskaber Finanskollegiet, Journalsager 1784-1811: J.nr. 260/1808 d. 7 januar, 9. februar, 16. februar og 5. marts samt j.nr. 371/1800 d. 10. marts. Der er anvendt skraveret skrift i artiklen, hvor teksten er en direkte afskrift fra kilderne.

2 Møntens pålydende var 16 skilling, men den blev i møntomløbet omtalt som 15 skilling, der var dens nedsatte værdi jfr. forordning af 31. juli 1726. Kirsten Mordhorst, *Dansk Pengehistorie. Bind III: Bilag*, Danmarks Nationalbank 1968.

Fig. 1. Ægte dansk 16 skilling 1716, H47 (værdi 15 skilling i møntomløbet). Samme type som den mønt Knud Bech lånte.

Ca. 125%

Privat samling.

Indleveringen er skeet her paa Contoiret i fleeres Overværelse: saa ønsker ieg, at Sagen maae vorde behandlet paa lovlig Maade. – Aarhus Post Contoir den 7de January 1808. –

Underdan: Theilade.

Guldencrone iværksatte på den baggrund et politiforhør: *Foranlediget ved forestaaende Anmeldelse og dermed følgende Bielag, skulle ieg, ved tillige at lade følge den ommelte 15 S tjenstlig anmode Hr Oberauditeur Rye og Herredsfoged Petersen, ved et forhør, paa det nøjeste at søge oplyst, hvem der har været første Udgiver af denne Penge, der ansees for falsk, samt at anvende mueligste Fliid paa Opdagelsen af Stedet, eller Personen, af hvem den er fabriceret. – Om udfaldet beder jeg mig underrettet.*

Aarhus den 8de Januarii 1808. – Guldencrone.

Der blev derefter afholdt to forhør henholdsvis lørdag den 9. og torsdag den 14. januar forestået af *Oberauditeur Rye, Herredsfoged Petersen, Tester Anders Thomsen og Anders Pedersen* samt skrivere. Følgende personer blev afhørt:

- Knud Nielsen Bech og hans far, købmand Jens Bech,
- købmand Peder Jensen Schmidt og hans datter Severine Pedersen Schmidt samt ansatte, Jacob Jacobsen og Johanne Sørensdatter,
- postmester Theilade samt ansatte på posthuset, C. Frausing og Jens Christian Overgaard,
- Friderich Bøhm, ansat hos kammerherre Rosenkranz.

Under afhøringerne søgte man først og fremmest at klarlægge, hvad der skete fra det tidspunkt, hvor Knud henvendte sig første gang på posthuset til han anden gang måtte gå derfra med uforrettet sag uden 16-skillings og brev.

Allerede tidligt under det første forhør fortalte købmand Schmidt, at han ikke vidste hvornår og fra hvem, han havde fået mønten, og hans troværdighed blev ikke betvivlet; og det lykkedes ikke i de fortsatte forhørsforløb at bestemme møntens oprindelse.

Underretning af myndighederne i København

Herredsfoged Petersen afleverede den 22. januar en 15 siders håndskreven forhørsrapport til Guldencrone, som to uger senere sendte rapporten, inkl. 16-skillingen, til *Courant-Bankens og det synkende Fonds Over-Direction* i København. Herfra blev sagen en uge senere sendt til *Finanskollegiet med ordene: ... da Myntvæsenet hører under det kongelige Finance Collegii Virke-Kreds; overlader man bemeldte Sag til sammes behagelige Afgjørelse.*

Probering af mønten

Derefter forløb knap tre uger før Finanskollegiet den 5. marts sendte mønten til Københavns Mønt med ordene: *Hr Myntdirecteuren tilstilles herved en hertil indkommen 15 Skilling, som formeentlig skulde være falsk, for at undersøge, om den virkelig er saa eller ei, og derom hertil at afgive Betænkning.*

Guardejn Knoph konstaterede, at mønten end ikke indeholder et Spoer af Sølv, og møntdirektør Branth informerede Finanskollegiet herom den 10. marts: *Det 15ten Skilling Stykke, af Aarstal 1716, som det høye Collegium udi Skrivelse af 5te dennes har tilsendt Mynten til Undersøgelse, vil høysamme erfare er aldeles falsk følgelig hoslagde derover meddelte Probeer Attest af den kongelige Mynt-guardein. De fra Prøven overblevne 2de Stykker tilbagefølger underdanigst indlagt (fig. 2).*

Det fremgår ikke af de gennemgåede arkivalier, hvad der blev den endelige afgørelse i sagen, men det er sandsynligt, at den er blevet henlagt som følge af utilstrækkeligt bevismateriale.

Retssystemet

Episoden i Århus viser, at retssystemet fungerede perfekt i 1808 i den type sager; mindre end to dage efter hændelsen på posthuset afviklede man det første politiforhør, og inden da havde man blandt andet nået at kontakte og indkalde auditor, høringsfoged, politifolk, skrivere, retsbetjente og 10 personer til afhøring.

Begge forhør blev ført til ende, selvom det allerede efter første forhørsdag stod klart, at det ikke ville være muligt at afgøre *“hvem der har været første Udgiver af denne Penge”* eller af *“hvem den er fabriceret”*. Men nytteløse har forhørene givetvis ikke været, for posthusets beslaglæggelse af mønten og afhøringerne af de mange personer har med sikkerhed haft en præventiv virkning i myndighedernes kamp mod falskmøntneri; der er ikke forløbet mange dage, før enhver i Århus og omegn havde hørt om sagen og dens retslige efterspil.

Den hurtige indkaldelse til forhørene viser, at sagen indledningsvis blev behandlet med største alvor. Til gengæld blev der slækket betydeligt på tempoet i den videre sagsbehandling efter det andet politiforhør, hvor man formentlig har erkendt, at sagen reelt var afsluttet.

Fig. 2. Rester efter probering af den mønt, som Knud Bech lånte. Ca. 125%. Rigsarkivet.

Frederik 4's samtidige falske 16-skilling med årstal 1718 og 1719.

Der blev udmøntet ordinære danske 16-skillinge i perioden 1713-1716 og norske i perioden 1715-1717. I januar 1721³ bekendtgjorde myndighederne, at der var falske markstykker (16-skillinge) i omløb med årstal 1718 og 1719. Mønterne kunne således alene på baggrund af årstallene bestemmes som værende falske. Få dage senere blev de falske stykker indkaldt i hele landet med løfte om, at ejerne ville blive godtgjort i henhold til mønternes metalværdi.⁴

Jørgensen⁵ anfører, at udmøntningen af 16 skilling ophørte i 1717 for at forhindre indførslen af falske 4-5 lødige (i stedet for 10 lødige), forfærdigede i Holland, og at alle mønter med 1718 og 1719 var falske. Hede⁶ fortæller omtrent det samme, men tilføjer, at der var falske stykker med årstal 1717. Rønning⁷ skriver, at der var falske norske med 1718 og 1719 samt danske med 1717, 1718 og 1719, og at der derfor ikke fandtes ægte med 1718 og 1719. Han omtaler ikke de falske mønters lødighed og modererer Jørgensen og Hedes beskrivelser med bemærkningen: "Myntene antas preget i utlandet, muligens Nederland." Ingen af de tre numismatikere omtaler forekomsten af falske 16 skilling med årstal 1716 som "Århus-mønten".

Fig. 3. Falsk 16 skilling 1716. Forsølvning/fortinning bortslidt på de høje dele af præget. Ved metalanalyse er påvist, at denne mønt intet sølv indeholder. Privat samling.

Fig. 4. Falsk 16 skilling 1716 med bortslidt forsølvning/fortinning. Privat samling.

Fig. 5. Falsk 16 skilling 1716 med dele af forsølvning/fortinning bortslidt. Privat samling.

Fig. 6. Falsk 16 skilling 1715. Privat samling.

Alle mønter ca. 125%.

Fig. 3

Fig. 4

Fig. 5

Fig. 6

Falske 16 skilling 1715 og 1716

Jeg har fundet fire falske eksemplarer af 16 skilling med årstal 1716 (inklusive "Århus-mønten") og et enkelt eksemplar med årstal 1715 (fig. 3-6).⁸ Mønterne er præget med forskellige stempler bortset fra mønterne i fig. 4 og 5, der har fælles bagsidestempel. Alle er med stor sandsynlighed fremstillet i England omkring århundredskiftet 1700/1800,⁹ og det forklarer, hvorfor de falske 16-skilling med årstal 1715 og 1716 ikke blev omtalt i myndighedernes reskripter i 1721.

Mønterne var i nypræget og ucirkuleret stand belagt med et tyndt lag sølv eller tin, der dog forholdsvis hurtigt forsvandt under møntomløbet. Så længe forsøvelingen var rimelig intakt, var det vanskeligt at afsløre falskneriet, og problemerne i den henseende blev ikke mindre af, at der på samme tid cirkulerede et betydeligt antal ægte, underlødige sølv mønter med et kobberagtigt udseende.¹⁰

3 Reskript af 13. januar 1721. Kirsten Mordhorst, *Dansk Pengehistorie*. Bind III: Bilag, Danmarks Nationalbank 1968.

4 Ibid, reskript af 17. januar 1721.

5 C.T. Jørgensen: *Beskrivelse over Danske Mønter 1448-1888*. København 1888, s. 125.

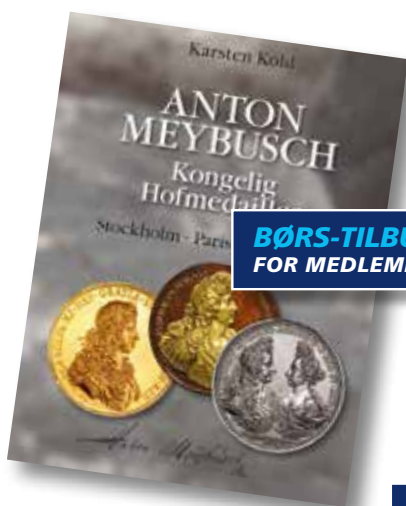
6 Holger Hede, *Danmarks og Norges Mønter 1541.1814.1977*, Dansk Numismatisk Forening, 3. rev. udg. 1978, s. 76.

7 Bjørn R. Rønning, *Den Kongelige Mynt 1628-1686-1806*, Norges Bank/J.W. Cappelens Forlag, s. 139-140.

8 Tak til Guttorm Egge for assistance ved researchen.

9 Frank Pedersen, *Christian den VII's mønter, 1766-1808/1812*, Dansk Numismatisk Forening 2017, s. 144.

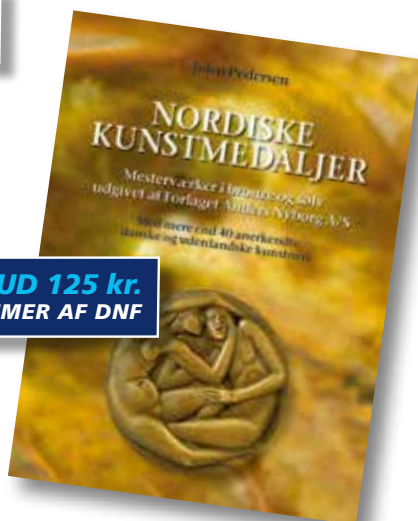
10 Ibid. s. 92-93.

**BØRS-TILBUD 200 kr.
FOR MEDLEMMER AF DNF**

Om "Kongelig Hofmedaillør" Anton Meybusch' produktion af mønter og medaljer og ansættelsesforhold i Stockholm, Paris, København, England og Tyskland. 320 sider – flot og rigt illustreret.

Pris: 375 kr. For medlemmer af DNF: 300 kr.

**BØRS-TILBUD 125 kr.
FOR MEDLEMMER AF DNF**

Prægtige kunstmedaljer, smukt fotograferet – flot og overskueligt præsenteret. 192 sider levende fortalt.

Pris 250 kr. For medlemmer af DNF: 175 kr.